

Detta är en övergripande sammanställning av arbetslöshetsersättningens utveckling under åren 1973-2013. De regeländringar som presenteras är inte att betrakta som lagtexter utan är tänkta att vara en kortfattad sammanfattning av lagändringen kopplat till tidpunkten för införandet. För utförligare information hänvisas till respektive författning eller förarbete.

Historik - Företagare

1 Föreskriftsrätt

Enligt 36 § ALF och 5 b § andra stycket ALFFo får IAF meddela tillämpningsföreskrifter när det gäller vad som ska anses vara avvecklingsåtgärd enligt sist nämnda paragrafs första stycke. I övrigt får IAF meddela verkställighetsföreskrifter i enlighet med 31 § ALFFo.

2 Kassaförordningen

När den första lagstiftningen om arbetslöshetsförsäkringen infördes 1935 omfattades inte företagare¹.

3 Socialvårdskommitténs betänkande om en obligatorisk arbetslöshetsförsäkring, SOU 1948:39

1948 lämnade Socialvårdskommittén betänkandet "Lag om obligatorisk arbetslöshetsförsäkring"². Kommittén ansåg att försäkringen i princip skulle omfatta både företagare och arbetstagare. Ett skäl för detta ställningstagande var att om en obligatorisk försäkring infördes skulle företagarna komma att få betala socialförsäkringsavgifter och därmed bidra till finansieringen av försäkringen. Ett annat skäl var att kommittén räknade med att utnyttjandet av försäkringen från företagarnas sida skulle komma att bli ringa³.

Personer som under vissa perioder av året var arbetstagare och andra perioder var företagare skulle enligt kommittén kunna omfattas av försäkringen. I dessa fall skulle den arbetslöse få ersättning under den tid då han eller hon tidigare brukade arbeta som lönearbetare⁴.

Kommittén ansåg att för att en företagare skulle kunna betraktas som arbetslös, skulle det krävas att han eller hon helt upphört med sin verksamhet. Det skulle dock enligt kommittén räcka med att företagaren inte bedrev

¹ SOU 1996:150, bilaga 3, s. 374

² SOU 1048:39, s. 158-160

³ SOU 1948:39, s. 160

⁴ SOU 1948:39, s. 160

verksamhet då han eller hon fick arbetslöshets- ersättning. Det skulle enligt kommittén kunna antas att en företagare som lagt ned sin verksamhet var att betrakta som ofrivilligt arbetslös och bestämmelser om avstängning kunde därför inte komma i fråga för företagare⁵.

Kommittén föreslog beträffande medlemmar av en arbetsgivares familj, dvs. make, förälder, adoptant, barn och adoptivbarn, att dessa skulle omfattas av samma regler när det gällde rätt till arbetslöshetsersättning som företagaren. En särskild prövning skulle däremot kunna göras i det enskilda fallet, för att fastställa om en familjemedlem hade haft en anställning hos arbetsgivaren som påminde om eller sammanföll med övriga anställdas ställning i företaget. I dessa situationer ansåg kommittén att ersättning skulle kunna utgå. Betänkandet ledde emellertid inte till någon förändring av lagstiftningen⁶.

4 1951 års utredning om arbetslöshetsförsäkringen

1951 tillsattes en utredning som skulle göra en översyn av den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen. Utredningen konstaterade att det enligt då gällande rätt kunde vara svårt att bedöma om en person skulle räknas som företagare eller arbetstagare⁷.

Utredningen framhöll att företagarnas situation vid arbetslöshet oftast var annorlunda än en löntagares. En självständig företagare torde enligt utredningen drivas mot arbetslöshet vilket innebar att arbetslösheten antogs inträffa successivt. Utredningen ansåg att det var naturligt att en företagare inte lade ned rörelsen utan i det längsta räknade med dess fortsatta bestånd, trots att rörelsen för tillfället inte gav honom eller henne tillräcklig försörjning. Utredningen betonade att en företagare som bedrev verksamhet inte kunde betraktas som arbetslös utan först sedan han eller hon helt upphört med verksamheten kunde ersättning från arbetslöshetsförsäkringen betalas ut. En sådan försäkring förutsattes enligt utredningen komma att vara ointressant för företagarna⁸.

Utredningen ansåg att företagare inte skulle kunna tillhöra försäkringen annat än övergångsvis. Skälen var att det förutsattes att möjligheten till anslutning inte skulle utnyttjas i någon högre grad samt att det var olämpligt att ansluta grupper utan påtaglig arbetslös- hetsrisk⁹.

⁵ SOU 1948:39, s. 160

⁶ SOU 1948:39, s. 160

⁷ SOU 1955:27, s. 162

⁸ SOU 1955:27, s.63

⁹ SOU 1955:27, s. 63-64

4.1 Närstående anställda

Utredningen ansåg däremot att sådana möjligheter kunde komma i fråga för företagargrupper där arbetslöshetsrisk förelåg och som även när det gällde allmänna arbetsförhållanden stod relativt nära grupper av anställda, t.ex. personer som övergick från att vara företagare till att bli arbetstagare eller personer som omväxlande arbetar som företagare och arbetstagare. Utredningen förordade ett dispensförfarande för dessa grupper. Förslaget ledde till en viss uppmjukning av reglerna om arbetslöshetsförsäkring. Regeländringarna innebar bl. a. att endast make undantogs från att kvarstå som medlem i en arbetslöshetskassa¹⁰.

Av förslaget till lagändringarna framgår följande. Departementschefen fann i likhet med utredningens förslag att den som övergått från att vara företagare till att bli arbetstagare eller sökte arbete som anställd skulle omedelbart och utan dispensförfarande kunna få inträde i en erkänd arbetslöshetskassa. Vidare fann departementschefen det naturligt att en arbetstagare som övergått till att bli självständig företagare får möjlighet att under en övergångstid stå kvar i försäkringen och vidmakthålla sitt försäkringsskydd genom avgiftsbetalning. En förutsättning för detta var enligt departementschefen att en betryggande kontroll kunde utövas över att företagaren tillgodoräknades avgifter endast för den tid, då han verkligen arbetade och att arbetslöshetskontrollen kunde ordnas på ett tillfredsställande sätt. När det gällde personer som omväxlande arbetade som företagare och arbetstagare ansåg departementschefen i likhet med utredningens förslag att tillsynsmyndigheten borde ges ett vidgat utrymme att medge dispens så att en växelarbetande skulle få rätt att bygga upp och vidmakthålla sitt försäkringsskydd genom att betala avgifter för den tid, han arbetar som egenföretagare. Departementschefen framhöll i detta sammanhang att denna utvidgade möjlighet för tillsynsmyndigheten att ge dispens borde användas med varsamhet. Det borde enligt departementschefen vid prövningen övervägas om bara en del av de avgifter, som är nödvändiga för att ersättningsrätt ska föreligga, få betalas för tid då den försäkrade utfört arbete som självständig företagare. Enligt departementschefens uppfattning borde en förutsättning för dispens alltid vara att en tillfredsställande kontroll kan åstadkommas¹¹.

¹⁰ Prop. 1956:144, s. 68-69

¹¹ Prop. 1956:144, s. 56

4.2 Prop. 1956:144

4.2.1 Närstående anställda

Departementschefen tillstyrkte även utredningens förslag att anhöriga till arbetsgivaren, utom make borde få tillhöra försäkringen utan särskild dispens¹².

5 SOU 1963: 40 1960-års arbetslöshetsförsäkringsutredning

I samband med att en översyn skulle göras av arbetsmarknadspolitiken tillkallades en särskild utredning som skulle behandla frågor gällande arbetslöshetsförsäkringen. I utredningens uppdrag ingick att föreslå lämpliga ändringar i lagstiftningen. Arbetet resulterade i betänkandet "Arbetslöshetsförsäkringen"¹³.

Enligt den då gällande lagstiftningen kunde självständiga företagare tillhöra försäkringen, under förutsättning att:

- han eller hon under de senaste tolv månaderna varit självständig företagare i högst fem månader,
- han eller hon omväxlande arbetade som företagare och arbetstagare,
- han eller hon hade övergått till att helt bli egen företagare, varvid försäkringen gällde i högst 24 månader därefter,
- han eller hon ingick i en grupp av företagare, som av tillsynsmyndigheten fått dispens på så sätt att deras avgifter till försäkringen fick tillgodoräknas såsom kvalificerande för ersättning¹⁴.

Med anledning av utredningens förslag trädde vissa författningsändringar ikraft den 1 september 1964, bl.a. anpassades försäkringen till femdagarsvecka. Några förändringar som gällde företagarreglerna gjordes emellertid inte¹⁵.

5.1 Näringshjälp och omställningsbidrag

Under 1960-talet genomfördes även en del förändringar när det gällde näringshjälp och omställningsbidrag för företagare. Näringshjälp kunde utgå till funktionshindrad, ensamstående kvinna och medelålders eller äldre arbetstagare som inte kunde få arbete på den öppna arbetsmarknaden. Syftet med näringshjälpen var att dessa personer skulle kunna starta egen verksamhet som egen företagare.

¹² Prop. 1956:144, s. 56

¹³ SOU 1963:40

¹⁴ SOU SOU 1955:27, s. 57-69

¹⁵ SOU 1963:40, s. 71-97

Omställningsbidrag kunde under vissa villkor utgå till en äldre arbetstagare eller företagare som lagt ned sin verksamhet. Denna förändring genomfördes efter förslag från KSA-utredningen¹⁶.

6 KSA-utredningen, SOU 1971: 42

KSA-utredningen ansåg att arbetslöshetsförsäkringen skulle stå öppen även för företagare¹⁷.

Den principiella och grundläggande huvudregeln vid bedömningen av en företagares arbetslöshet borde enligt KSA-utredningen vara att den började den dag då dennes personliga verksamhet i rörelsen hade upphört. Syftet med denna huvudregel var bl.a. att skapa en garanti mot att kontant stöd vid arbetslöshet skulle bli en inkomstutfyllnad i mindre lönsamma företag. Enligt KSA-utredningen borde också principiellt gälla att en företagare liksom en arbetstagare skulle ha lämnat tidigare förvärvsverksamhet av giltig anledning. Arbetslösheten skulle inte vara självförvållad, och det skulle inte med skäl kunna antas att den sökande hade upphört med den tidigare verksamheten i huvudsakligt syfte att få försäkringsersättning eller kontant stöd¹⁸.

KSA-utredningen ansåg att som allmän regel borde vidare gälla att önskemål från den sökande att fortsätta en tidigare huvudsaklig förvärvsverksamhet som bisyssla inte kunde godtas. Den personliga verksamheten i rörelsen skulle ha upphört utan reservationer¹⁹.

6.1 Flera delägare och närstående delägare

KSA-utredningen ansåg att om flera personer hade varit delägare i ett företag borde varje delägare prövas när dennes personliga verksamhet i rörelsen hade upphört. Detta borde även enligt utredningen gälla makar. För ersättningsrätt enligt arbetslöshetsförsäkringen borde vidare gälla att båda makarna skulle ha varit medlemmar i en arbetslöshetskassa och betalat avgifter samt uppfyllt ett arbetsvillkor. I de fall endast en make taxerats för inkomst av rörelsen och båda makarna hade blivit arbetslösa ansåg utredningen att prövningsinstansen var tvungen att göra en utredning om förhållandet. Enligt utredningen borde verksamhet som medhjälpare godtas som förvärvsarbete om verksamheten hade utförts under större delen av ett år²⁰.

¹⁶ SOU 1996:150, s. 380 jfr 57 och 102 §§ SFS 1968 nr. 246

¹⁷ SOU 1971:42, s. 121

¹⁸ SOU 1971:42, s. 134

¹⁹ SOU 1971:42, s. 135

²⁰ SOU 1971:42, s. 135

6.2 Yrkesfiskare

När det gällde yrkesfiskare fanns det vissa möjligheter för dem att få ersättning vid uppehåll i fisket på grund av storm och andra väderomständigheter, om båten låg i hamn i Sverige eller i annat nordiskt land. Detta undantag att inte stå till arbetsmarknadens förfogande hade skapats genom medgivande från AMS och fick enligt departementschefen ses mot bakgrund av de speciella förhållanden som rådde för yrkesfiskare²¹.

6.3 Prop. 1973:56

Departementschefen instämde i KSA-utredningens förslag om företagare²². Till följd av förslaget tillkom ALF (1973:370) och KAS (1973:371), som trädde i kraft den 1 januari 1974.

6.4 Förändringar i 1973 års lag

6.4.1 Uppmjukning av praxis beträffande företag

Departementschefen förordade en viss uppmjukning av då gällande praxis beträffande personer som rent faktiskt inte deltog i driften av ett företag och som endast av formella skäl var registrerade som t.ex. delägare. Dessa personer skulle enligt departementschefen kunna få ersättning vid arbetslöshet som låg utanför företaget. Den omständigheten att den arbetslöse hade ett inregistrerat företag ansågs inte heller ovillkorligen utesluta honom eller henne från rätt till arbetslöshetsersättning. Om det kunde visas att det inte bedrevs någon verksamhet i företaget och detta förhållande inte var tillfälligt borde enligt departementschefen ersättning kunna gå ut²³.

6.4.2 Kombinatörer

Departementschefen ansåg vidare att för den som kombinerade en deltidsanställning med ett begränsat engagemang i ett företag borde ha rätt till ersättning för det inkomstbortfall som uppstod när anställningen hade upphört, förutsatt att verksamheten i företaget inte utökades²⁴.

Departementschefen ansåg att uppmjukningen av arbetslöshetsförsäkringen för företagare borde kunna lösas inom ramen för gällande regelsystem. Några ingrepp i de aktuella lagreglerna var inte nödvändiga enligt departementschefen²⁵.

²¹ Prop. 1973:56, s. 177

²² Prop. 1973:56, s. 175-177

²³ Prop. 1983/84:126, s. 17-18

²⁴ Prop. 1983/84:126, s. 18

²⁵ Prop. 1983/84:126, s. 18

6.4.3 Karenstid

Härutöver förordade departementschefen att karenstiden för företagare skulle vara fem dagar²⁶.

6.5 Prop. 1992/93:150, bilaga 8

6.5.1 Företagarbegreppet

Av propositionen framgår bl.a. följande. Departementschefen förordade att det i ALF och KAS skulle slås fast att endast den som äger någon del av en näringsverksamhet som han eller hon aktivt deltar i och, som han eller hon har ett väsentligt inflytande över borde betraktas som företagare²⁷.

6.5.2 Anställda närstående

När det gällde anställda närstående skulle dessa betraktas som andra anställda. Om det skulle uppstå tveksamhet huruvida det förelåg en verklig arbetslöshetssituation skulle, enligt departementschefen, arbetslöshetskassan eller länsarbetsnämnden kunna begära intyg om detta av auktoriserad revisor i företaget eller annan betrodd person²⁸.

Vid bedömningen av om en företagare var arbetslös ansåg departementschefen att det var mindre problematiskt att klarlägga om den arbetslöse var delägare i näringsverksamheten och samtidigt deltog i denna. Det var mer komplicerat att avgöra om den arbetslöse hade ett väsentligt inflytande över näringsverksamheten. Enligt departementschefens uppfattning borde med väsentligt inflytande att den arbetslöse hade haft ett inflytande på verksamheten totalt som varit så starkt att det ekonomiska utfallet till stor del berott på dennes kompetens samt de åtgärder och ställningstaganden som han eller hon gjort i verksamheten. För att kunna avgöra detta måste enligt departementschefen i varje enskilt ersättningsärende en sammanvägd bedömning göras av samtliga relevanta omständigheter²⁹.

6.5.3 Tillfälligt avbrott i näringsverksamhet

För att betraktas som arbetslös måste företagaren i princip ha upphört med sin verksamhet. För att skapa förutsättningar för nya företag och ge rimliga förhållanden för den som önskade starta eget företag, ansåg departementschefen att det borde övervägas att kunna lämna arbetslöshetsersättning i samband med tillfälliga avbrott i näringsverksamheten. Vid ett sådant uppehåll ansågs det kunna ställas upp ett krav på att företagaren skulle genomgå viss karenstid innan ersättning kunde betala ut. För att kunna bedöma om det förelåg arbetsbrist som motiverade ett uppehåll skulle tillämpande instanser vid behov kunna kräva intyg om detta från

²⁶ Prop. 1983/84:126, s. 18

²⁷ Prop. 1992/93:150, bilaga 8, s. 65

²⁸ Prop. 1992/93:150, bilaga 8, s. 65

²⁹ Prop. 1992/93:150, bilaga 8, s. 65

auktoriserad revisor i företaget eller annan betrodd person. Departementschefen var inte beredd att i detalj redogöra för hur denna reglering skulle utformas. Det föreslogs i stället att regeringen gavs möjlighet att meddela föreskrifter om undantag³⁰.

De förändringar i företagarbegreppet som infördes i ALF³¹ och KAS³² trädde i kraft den 5 juli 1993.

6.6 Ersättning vid arbetslöshet, SOU 1993:52

1992 tillkallades en särskild utredning med uppdrag att lämna förslag till utformning och finansiering av en obligatorisk försäkring. Under försommaren 1993 lämnades betänkandet "Ersättning vid arbetslöshet"³³.

6.6.1 Anställda närstående

Motivet för att anse vissa anhöriga och närstående som företagare i försäkringens mening var att dessa genom sin relation till företagets ägare, kunde antas ha visst eget inflytande över perioder av arbete och arbetslöshet, oavsett delägande eller inte. Utredningen konstaterade bl.a. att dessa ibland tvingades lämna sina arbeten på grund av arbetsbrist. Anställda anhöriga och närstående omfattades inte av LAS eller kompletterande avtal till LAS avseende uppsägningstid m.m. En ersättningsrätt från försäkringen för dessa anställda skulle medföra stor fördel för företaget. Det skulle i sin tur störa konkurrensen mellan företag med olika sammansättningar av arbetskraft. Utredningen ansåg därför att reglerna bl.a. av konkurrensskäl skulle behållas³⁴.

6.6.2 Uppdragstagare

När det gällde uppdragstagare ställde sig utredningen frågan om uppdragstagare som på heltid eller näst intill utförde självständiga uppdrag utan anställningsförhållanden skulle kunna betraktas som annat än företagare. Uppdragstagaren bestämde själv vilka uppdrag han eller hon skulle åta sig och utförde dessa med större självständighet än vad som formellt gällde för anställda. Många uppdragstagare var enligt utredningen tvungna att marknadsföra sina uppdrag aktivt. När den som så regelbundet anlätade en uppdragstagare att förhållandet närmade sig ett anställningsförhållande kunde parterna, enligt utredningen, själva avgöra sitt förhållande med de för- och nackdelar detta innebar. Om sådana överväganden inte ledde till ett anställningsförhållande, skulle enligt utredningens mening inte heller arbetslöshetsförsäkringen betrakta uppdragstagaren som anställd. För att betraktas som anställd i försäkringens

³⁰ Prop. 1992/93:150, bilaga 8, s. 65-66

³¹ 4 § SFS 1993:656

³² 4 § SFS 1993:657

³³ SOU 1993:52

³⁴ SOU 1993:52, s. 340

mening skulle också gälla alla de förpliktelser som gällde för anställda, bl.a. LAS. Om detta inte var fallet skulle enligt utredningens förslag en uppdragstagare betraktas som företagare. Detta betydde att en uppdragstagare med ett eller två uppdrag enligt utredningen inte alls behandlas som anställd i försäkringen, om inget anställningsförhållande verkligen förelåg³⁵.

I en ny försäkring föreslog utredningen sammanfattningsvis följande när det gällde företagares ersättningsrätt.

- I princip skulle företagaren och arbetstagaren anses arbetslösa på samma grunder.
- Det skulle för rätt till ersättning, i likhet med då gällande regler, vara fråga om annat än tillfällig arbetslöshet och detta skulle gälla för alla företagare utan undantag. Syftet med denna regel var enligt utredningen konkurrensneutralitet mellan olika företagare.
- För rätt till ersättning skulle det alltid tillämpas en karenstid för rätt till ersättning i syfte att tydliggöra arbetslöshetsförhållanden från arbete. En företagare som helt hade avvecklat sin rörelse föreslogs få en kortare karenstid än den som var arbetslös från sin icke nedlagda rörelse. I det första fallet föreslogs generellt en karenstid på en månad och i det senare fallet tre månader.
- Ersättningsnivån, som i princip skulle följa samma regler som för arbetstagare blev starkare beroende på visad inkomst av företaget under de tre senaste taxeringsåren utan omräkning med hänsyn till penningvärdesförsämring.
- Säsongsarbete skulle inte behandlas på samma sätt som annat arbete vid bedömning av rätt till ersättning för perioden "icke-säsong".
- Det skulle alltid gälla en skyldighet att stå till arbetsmarknadens förfogande.
- Periodlängden, allmänna och särskilda arbetsvillkor, avstängningsregler etc. skulle alltid vara desamma som för arbetstagare³⁶.

6.6.3 Särskilda ersättningsregler för vissa grupper av företagare

Enligt då rådande rättsläge kunde åkare m.fl. som kollektivt hade anslutits till Småföretagarnas arbetslöshetskassa få arbetslöshetsunderstöd oavsett att arbetslösheten var tillfällig. Enligt utredningens mening fanns det inte några skäl för att fortsättningsvis ha gynnsammare villkor för denna grupp jämfört med andra företagare. Sådana undantag skulle enligt utredningen snedvrída konkurrensen och innebära att andra branscher subventionerade

³⁵ SOU 1993:52, s. 341-343

³⁶ SOU 1993:52, s. 344-345

viss bransch eller del av en bransch. Även fiskarna hade ett mycket speciellt stöd genom arbetslöshetsförsäkringen. De hade ersättningsrätt vid kortare arbetslöshet, trots att de knappast kunde anses stå till arbetsmarknadens förfogande och vara beredda att ta eller lämpligt erbjudet arbete. Det ingick visserligen inte generellt i uppdraget att bedöma stödet till fiskerinäringen, men enligt utredningens mening skulle ingen särbehandling ske av fiskare³⁷.

Utredningen ansåg rent allmänt, att om det fanns särskilda förhållanden i en viss bransch av mer eller mindre regelbunden karaktär, skulle detta lösas inom branschen och i princip helt bekostas av branschen. Om det fanns ett starkt allmänintresse att stödja en bransch med sådana särskilda förhållanden, kunde givetvis ett särskilt branschstöd ut, men då inte över arbetslöshetsförsäkringen³⁸.

6.7 Prop. 1993/94:209

Regeringen ansåg att reglerna för stöden vid arbetslöshet skulle enligt regeringen vara utformade så att de bidrog till en väl fungerande arbetsmarknad och motivera den arbetslöse att bryta sin arbetslöshet och snabbt övergå i produktivt arbete. Reglerna för arbetslöshetsersättning till företagare måste också enligt regeringen reformeras i denna riktning och därmed främja nyföretagande. Regeringen ansåg vidare att frågan om företagares rätt till arbetslöshetsersättning måste bedömas utifrån konkurrensutgångspunkter. Arbetslöshetsersättningen fick enligt regeringens mening inte bli en subvention till icke livskraftiga företag. Risken för detta måste beaktas vid omprövning av reglerna i syfte att skapa en arbetslöshetsförsäkring som främjar utvecklingen av näringslivet. Regeringen lade inget förslag i denna fråga utan valde att överväga den vidare³⁹.

6.7.1 SOU 1994:129 Företagares arbetslöshetsersättning

Våren 1994 tillsattes en särskild utredare som skulle utreda företagarnas ersättning vid arbetslöshet. Utredaren föreslog att ett alternativt arbetslöshetsbegrepp för företagare skulle införas som ett komplement till huvudregeln att en företagare ansågs arbetslös när den personliga verksamheten i rörelsen hade upphört annat än tillfälligt. Det alternativa begreppet skulle innebära att en företagare som inte avsåg att bedriva någon egentlig verksamhet i rörelsen skulle anses arbetslös i arbetslöshetsförsäkringens och det kontanta arbetsmarknadsstödet mening, förutsatt att uppehållet inte till någon del var av säsongskaraktär⁴⁰.

³⁷ SOU 1993:52, s. 348

³⁸ SOU 1993:52, 349

³⁹ Prop. 1993/94:209, s 72

⁴⁰ SOU 1994:129, s. 17

6.7.2 Tillfälliga uppehåll i näringsverksamhet

För att motverka risken för att utnyttja arbetslöshetsersättningen som utfyllnad i samband med att ett företag var vilande, ansåg utredaren att det skulle ställas upp vissa krav. Dessa krav borde enligt utredaren vara:

- att ingen produktion av varor och tjänster sker,
- att ingen förberedelse av sådan produktion sker,
- att inga inköp görs,
- att ingen försäljning av omsättningstillgångar sker, och
- att anbudsgivning, ackvisition, marknadsföring eller liknande inte heller förekommer.

Utredaren ansåg däremot att skyddsinsatser som företagaren kunde behöva vidta för att hindra förstörelse av egendom liksom lagstadgad redovisning och andra liknande åtgärder inte skulle vara diskvalificerande för arbetslöshetsersättning under förutsättning att sådan verksamhet inte var av den omfattningen att den hindrade företagaren från att åta sig annat arbete på heltid. Vidare ansåg utredaren att det för att förebygga risken för missbruk och till ledning för att bedöma rätten till ersättning borde krävas att företagaren skriftligen lämnar uppgifter om de faktiska förhållandena i företaget samt att företagaren har begärt återkallande av F-skattsedel och avregistrering av mervärdesskatt⁴¹.

Enligt utredaren skulle arbetslösheten anses uppstå tidigast från det att företagarens egentliga verksamhet i företaget hade upphört och efter det att han eller hon begärt avregistrering av mervärdesskatt och återkallat F-skattsedel⁴².

Det alternativa arbetslöshetsbegreppet föreslogs av utredaren endast kunna omfatta arbetssökande som under en sammanhängande tid av mist tolv månader före det att han eller hon ansökte om ersättning hade bedrivit verksamhet som företagare. Utredaren ansåg att det var viktigt att företaget hade haft en viss stabilitet innan företagaren kunde få ersättning då företaget var vilande⁴³.

Utredaren föreslog också att den som tidigare hade fått arbetslöshetsersättning då han eller hon hade haft företag vilande skulle kunna omfattas av det alternativa arbetslöshetsbegreppet för företagare endast om han eller hon på nytt hade bedrivit egentlig verksamhet som företagare under en sammanhängande tid av minst 24 månader. Syftet med begränsningsregeln var enligt utredaren att understryka karaktären av att ersättningen

⁴¹ SOU 1994:129, s. 18

⁴² SOU 1994:129, s. 19

⁴³ SOU 1994:129, s. 20-21

vid vilande företag var en speciell regel i en ovanlig situation och för att förhindra missbruk av regeln om det alternativa arbetslöshetsbegreppet⁴⁴.

6.7.3 Karenstid

Enligt utredarens förslag skulle karenstiden för den som kom i fråga för det alternativa arbetslöshetsbegreppet för företagare vara 25 dagar.

6.7.4 Dagsförtjänstberäkning för aktiebolag

Vidare föreslog utredaren en särskild regel för beräkning av dagsförtjänst för företagare som bedrivit rörelse i aktiebolagsform och vars inkomst av rörelsen hade varit markant högre året närmast före arbetslösheten jämfört med tidigare år. För dessa borde enligt utredaren beräkningen av dagsförtjänsten göras med utgångspunkt i ett genomsnitt av inkomsten som företagare under de tre senaste åren⁴⁵.

6.7.5 Närstående anställda

När det gällde anhöriga verksamma i familjeföretag ansåg utredaren att för att familjemedlem som inte omfattades av anställningsskyddet enligt LAS skulle betraktas som arbetslös borde det krävas att skriftlig uppsägning hade presenterats för arbetslöshetskassan minst en månad dessförinnan⁴⁶.

Utredarens förslag kom inte att leda till lagstiftning⁴⁷.

7 Arbom-utredningen, SOU 1996:150

Arbomutredningens förslag när det gällde företagares rätt till arbetslöshetsersättning kan i korthet sammanfattas enligt följande.

- Reglerna om företagare skulle tydligt anges i lagtext. Arbetslöshetskassorna måste dessutom kunna göra helhetsbedömningar i ärende som rörde företagare.
- En företagare skulle anses som arbetslös när den personliga verksamheten i rörelsen hade upphört annat än tillfälligt. Företagaren skulle dock vid arbetslöshet kunna låta företaget vila en gång.
- Medlemsvillkoret borde vara enhetligt för alla, dvs. tolv månader.
- Dagpenningen borde beräknas på ett genomsnitt av inkomsterna från rörelsen under de tre senaste åren före arbetslöshetens inträde.
- Om en företagare hade bedrivit verksamhet kortare tid än ett kalenderår och innan dess uppfyllt ett arbetsvillkor som arbets-

⁴⁴ SOU 1994:129, s. 21-22

⁴⁵ SOU 1994:129, s. 23-24

⁴⁶ SOU 1994:129, s. 24-25

⁴⁷ SOU 1996:150, s. 391

tagare, skulle dagsförtjänsten kunna fastställas på grundval av de inkomster den arbetslöse hade som anställd.

- Reglerna om kombination av deltidsarbete och företagande borde ändras så att arbetstiden i företaget fick vara i genomsnitt högst 15 timmar i veckan.
- Närståendereglerne borde i avvaktan på utvärdering bibehållas. En avräkningsregel för anställd närstående borde införas vid uppsägning⁴⁸.

7.1 Tillfälliga uppehåll i näringsverksamhet

När det gällde vilande företag ansåg Arbom-utredningen i likhet med den tidigare utredningen⁴⁹ att det inte fick förekomma någon produktion av varor och tjänster eller någon förberedelse av sådan produktion. Det fick inte förekomma inköp eller försäljning av omsättningstillgångar och inte heller någon form av anbudsgivning, ackquisition eller marknadsföring. Härutöver skulle även enligt Arbomutredningen F-skattsedel återkallas och registrering för mervärdesskatt upphöra. Företagaren skulle på heder och samvete försäkra att verksamheten var vilande, och om möjligt skulle intyg från godkänd eller auktoriserad revisor lämnas⁵⁰.

Enligt utredningen borde en viss stabilitet i verksamheten ha funnits innan företagaren kunde få arbetslöshetsersättning samtidigt som företaget var vilande. Utredningen ansåg att företaget borde ha drivits under minst tolv månader före vilandeförklaringen⁵¹.

Under tid då ett företag var vilande skulle det enligt utredningen vara tillåtet att vidta skyddsinsatser som kunde behövas för att hindra att egendom förstördes. Vidare skulle lagstadgade åtgärder som t.ex. redovisning vara tillåtna. Skyddsåtgärderna fick dock inte vara så omfattande att de hindrade företagaren att åta sig förvärvsarbete på heltid⁵².

Arbomutredningen ansåg att möjligheten att låta ett företag vara vilande skulle begränsas till ett tillfälle. Om företaget återupptogs efter en tid av arbetslöshet och företagaren därefter på nytt ville få ersättning, borde han eller hon enligt utredningen vara tvungen att avveckla företaget helt⁵³.

De krav som kunde ställas för att företag skulle anses avvecklat, var enligt Arbom-utredningen följande:

- företaget var avregistrerat,

⁴⁸ SOU 1996:150, s. 194

⁴⁹ SOU 1994:129

⁵⁰ SOU 1996:150, s. 202

⁵¹ SOU 1996:150, s. 202

⁵² SOU 1996:150, s. 202-203

⁵³ SOU 1996:150, s. 203

- mervärdesskatt var avregistrerad,
- F-skattsedel hade återkallats,
- inventarier hade avyttrats, och
- hyreskontrakt på lokaler hade sagts upp⁵⁴.

7.2 Karenstid

När det gällde karenstid ansåg Arbomutredningen att det inte behövdes någon längre karens för företagare, eftersom det tog viss tid att avveckla ett företag. Detsamma borde enligt utredningen gälla arbetslöshet när företaget var vilande⁵⁵.

7.3 Medlemsvillkor

Arbom-utredningen ansåg att medlemsvillkoret skulle vara enhetligt för samtliga medlemmar, dvs. tolv månader för såväl arbetstagare som företagare⁵⁶.

7.4 Dagpenning

När det gällde beräkningen av dagpenning för företagaren, ansåg utredningen att det skulle bli ett rättvisare system att beräkna den på grundval av ett genomsnitt över flera år. Det föreslogs därför att dagsförtjänsten skulle beräknas på ett genomsnitt av företagarens inkomst av rörelsen under de tre senaste åren. Eftersom det kunde dröja innan avvecklingsårets inkomster hade lämnats till skattemyndigheten, borde arbetslöshetskassa, liksom den redan då kunde göra, i efterhand korrigera företagarens dagpenning. Utredningen ansåg att en sådan korrigering endast skulle göras om det var till fördel för företagaren⁵⁷.

Om företaget inte hade varit verksamt i tre år borde enligt utredningen dagsförtjänsten beräknas på det faktiska antalet år. Under avvecklingsåret kunde inkomsterna bli onormalt höga på grund av inkomster från avvecklingen. Utredningen ansåg att från avvecklingsårets inkomster skulle dras intäkter som hänförde sig från avvecklingen, om dessa kunde avskiljas⁵⁸.

När det gällde personer som hade varit anställda och som startade företag men redan efter kort tid lade ned företaget, ansåg Arbomutredningen att dagsförtjänsten skulle kunna bestämmas utifrån det arbete som den arbetslöse hade innan han eller hon startade företaget i enlighet med vad som gällde för arbetstagare. Arbom-utredningen ansåg vidare att företaget

⁵⁴ SOU 1996:150, s. 203

⁵⁵ SOU 1996:150, s. 204

⁵⁶ SOU 1996:150, s. 209

⁵⁷ SOU 1996:150, s. 209-210

⁵⁸ SOU 1996:150, s. 210

skulle läggas ned inom ett år från det startades. Om verksamheten hade bedrivits mer än ett år, skulle dagsförtjänsten fastställas utifrån den tid som han eller hon hade varit verksam som företagare⁵⁹.

7.5 Kombinatörer

När det gällde kombinatörerna föreslog Arbom-utredningen att en viss uppmjukning, så att arbetstiden i företaget fick vara i genomsnitt högst 15 timmar i veckan⁶⁰.

7.6 Anställda närstående

Arbom-utredningen konstaterade att anställda närstående var undantagna från LAS. Utredningen ansåg därför att en uppskattad uppsägningstid borde beräknas för denna grupp. Under den uppskattade uppsägningstiden skulle ingen ersättning utgå. Huvudregeln borde enligt utredningen vara, att den fiktiva uppsägningstiden lades ut efter det att den sökande hade anmält sig hos Arbetsförmedlingen⁶¹.

7.7 Särskilda regler för vissa företagare

När det gällde särskilda ersättningsregler för vissa företagare ansåg Arbom-utredningen att undantagsregeln för åkare och schaktentreprenörer skulle avskaffas. Däremot skulle undantagsreglerna för yrkesfiskare bibehållas och dessa borde få arbetslöshetsersättning vid normal arbetslöshet. Enligt utredningen borde begreppet yrkesfiskare vidgas till att omfatta även försäljning och viss beredning av egen fångst. Tillsynsmyndigheten borde utarbeta närmare föreskrifter om olika yrkesfiskare. Utredningen ansåg vidare att det inom några år borde göras en uppföljning om yrkesfiskare och arbetslöshetsförsäkring⁶².

7.8 Uppdragstagare

Arbomutredningen ansåg inte att det borde införas något uppdragstagarbegrepp i arbetslöshetsförsäkringen. Uppdragsverksamhet ansågs lämplig att bedriva i företagsform. I vissa fall skulle uppdragstagare kunna få arbetslöshetsersättning enligt arbetstagarreglerna. Gällande praxis som betraktade uppdragstagare som arbetstagare, om de hade färre än tre uppdragsgivare borde enligt utredningen behållas. Arbomutredningen ansåg vidare att vissa uppdragstagare om de uppfyllde följande kriterier kunde betraktas som arbetstagare i försäkringens mening.

- Den arbetslöse skulle i sin verksamhet omfattas av kollektivavtal där det framgick att kollektivavtalsparterna ansåg att ett anställningsförhållande förelåg.

⁵⁹ SOU 1996:150, s. 212

⁶⁰ SOU 1996:150, s. 213

⁶¹ SOU 1996:150, s. 215

⁶² SOU 1996:150, s. 215,220

- Den arbetslöse fick inte inneha F-skattsedel för det aktuella arbetet.
- Uppdragen skulle vara av den arten att de förmedlades av Arbetsförmedlingen.
- Den arbetslöse skall vara anmäld på Arbetsförmedlingen och det skulle ha upprättats en individuell handlingsplan, som långsiktigt syftade till att lösa hans eller hennes arbetslöshetsproblem⁶³.

7.9 Kulturarbetare

För kulturarbetarna föreslog Arbom-utredningen ingen förändring av de grunder som denna grupp fick sin arbetslöshetsersättning på. Inom kulturområdet hade omfattande dispenser från företagarreglerna beviljats. De förändrade reglerna i arbetslöshetsförsäkringen skulle innebära stora konsekvenser för kulturarbetarna. Arbomutredningen ansåg att ansvaret för den strukturella arbetslösheten hörde hemma inom kulturpolitiken och hos parterna på kulturarbetsmarknaden⁶⁴.

7.10 Prop. 1996/97:107

Regeringen ansåg att avgörandet för om en företagare skulle anses som arbetslös skulle ske utifrån en samlad bedömning av om hans eller hennes personliga verksamhet i rörelsen hade upphört annat än tillfälligt. Regeringen ansåg också att även en företagare som hade upphört med sin verksamhet i en och samma rörelse endast tillfälligt, i vissa fall, skulle kunna anses om arbetslös. Detta skulle dock gälla endast för ett tillfälligt uppehåll i den personliga verksamheten⁶⁵.

7.10.1 Uppehåll i näringsverksamhet

För att beakta kontroll- och konkurrensaspekterna ansåg regeringen att möjligheten att få ersättning vid tillfälligt uppehåll i näringsverksamheten skulle begränsas till en gång. Uppehållet fick inte heller till någon del vara av säsongskaraktär. För att understryka karaktären av att ersättning vid tillfälligt uppehåll är ett speciellt skydd i en ovanlig situation och för att förhindra missbruk ansåg regeringen att då företagaren återupptog verksamheten skulle han eller hon för rätt till ytterligare ersättning vara tvungen att definitivt upphöra med verksamheten. Rätten till ersättning borde vara knuten till både personen i fråga och företaget. Vidare borde enligt regeringen i princip ingen produktion av varor eller tjänster få förekomma och inte någon förberedelse av sådan produktion. Inköp eller försäljning av omsättningstillgångar borde inte annat än i undantagsfall få förekomma och inte heller ackquisition och marknadsföring under tid då verksamheten lagts ned tillfälligt. Skyddsinsatser borde enligt regeringen

⁶³ SOU 1996:150, s. 224-228

⁶⁴ SOU 1996:150, s. 228-231

⁶⁵ Prop. 1996/97:107, s. 104

vara tillåtna liksom, på samma sätt som för den som definitivt hade upphört med sin verksamhet, att hyra ut lokaler eller arrendera ut mark⁶⁶.

7.10.2 Uppdragstagare

Regeringen hade övervägt om särskilda regler för uppdragstagare borde införas i lagarna om ersättning vid arbetslöshet. Men regeringen fann att uppdragstagarbegreppet var så komplext att det inte lämpade sig att reglera i lag utan att detta borde vara en fråga för rättstillämpningen. I många fall hade dock uppdragstagare en med arbetstagare jämbördig ställning. Regeringen betonade därför att tillämpningen borde ske utifrån att det skulle finnas realistiska möjligheter för en uppdragstagare att få arbetslöshetsersättning vid brist på uppdrag⁶⁷.

7.10.3 Dagpenning

Regeringen ansåg det rimligt att arbetslöshetsersättningen för en företagare borde beräknas utifrån en genomsnittsinkomst. Enligt regeringens uppfattning skulle beräkningen på genomsnittsinkomsten av de tre senaste åren som företagare medföra en mer rättvisande ersättning jämfört med de då gällande reglerna. Samtidigt togs rimlig hänsyn till att en företagares inkomster kunde variera över åren. Om rörelsen hade bedrivits under kortare tid än tre år borde enligt regeringen genomsnittsberäkningen ske på den tid som företagaren faktiskt bedrivit verksamheten. Om det var till fördel för företagaren, borde det enligt regeringen vara möjligt för denne att även i genomsnittsberäkningen få tillgodoräkna sig inkomster under avvecklingsåret⁶⁸.

7.10.4 Alternativ beräkning av dagsförtjänst

Regeringen ansåg vidare att borde finnas en alternativ möjlighet att beräkna dagsförtjänsten för den som före tid som företagare hade haft en varaktig anknytning till arbetsmarknaden som anställd. Detta borde enligt regeringen kunna komma ifråga om verksamheten i rörelsen inte bedrivits längre tid än tolv månader vid det tillfälle då arbetslösheten inträffar. Om företagaren bedrivit verksamheten kortare tid än tolv månader skulle det bortses från tiden som företagare och normalarbetstid och normalinkomst fastställas utifrån den arbetade tiden och inkomsten i anställningen. För tydlighetens skull ville dock regeringen klargöra att tidpunkten för beräkning av om företaget bedrivits kortare tid än tolv månader borde räknas från det tillfälle då den sökande blev berättigad till ersättning⁶⁹.

⁶⁶ Prop. 1996/97:107, s. 108-109

⁶⁷ Prop. 1996/97:107, s. 109-110

⁶⁸ Prop. 1996/97:107, s. 111-112

⁶⁹ Prop. 1996/97:107, s. 112

Den 1 januari 1998 trädde den nya lagen (1997:238) om arbetslöshetsförsäkring i kraft. Övergångsbestämmelser infördes genom en införandelag⁷⁰.

8 Ändringar i 1997 års ALF avseende företagarreglerna

I princip har bestämmelserna om företagare i nu gällande ALF varit oförändrade till och med den 30 juni 2009. Från och med den 1 juli 2009 ändrades 37 § ALF som reglerar dagsförtjänstberäkningen. Ändringen innebar att företagare i likhet med andra försäkrade skulle få tillgodoräkna sig tid och belopp för särskilt angivna socialförsäkringsförmåner vid beräkning av normalarbetstid och dagsförtjänst avseende månader som innehöll så mycket arbetad tid att de var tillgodoräkningsbara i ett arbetsvillkor. Ändringen i 37 § ALF utgör i sig en hänvisning till 25 a § andra stycket ALF⁷¹.

Den 5 juli 2010 trädde omfattande förändringar i reglerna om företagare i kraft.

8.1 Förändrat företagarbegrepp

Företagarbegreppet i 34 § ALF ändrades så att kriterierna i företagarbegreppet knöts till inkomstskattelagen. Regeringen ansåg att det huvudsakliga kriteriet för att betraktas som företagare skulle vara att personen bedriver näringsverksamhet enligt 13 kap. 1 § första stycket inkomstskattelagen (1999:1229). Den sökande, som skulle vara en fysisk person, var därmed tvungen att uppfylla de kriterier som ställs på näringsverksamhet i inkomstskattelagen, nämligen att verksamheten ska bedrivas:

- varaktigt,
- självständigt, och
- med vinstsyfte.

För att betraktas som företagare krävdes vidare att den sökande faktiskt personligen hade utfört arbete i verksamheten, och hade ett väsentligt inflytande över verksamheten⁷².

Med väsentligt inflytande över verksamheten avsåg regeringen att den sökande hade ett inflytande på verksamheten som varit så starkt att det ekonomiska utfallet till stor del berott på dennes kompetens samt de

⁷⁰ SFS 1997:240

⁷¹ Prop. 2009:127, s. 31

⁷² Prop. 2009/10:120, s. 77-78

åtgärder och ställningstaganden som han eller hon hade gjort i verksamheten⁷³.

8.2 Royalty

När det gällde royaltyinkomster ansåg regeringen att en person som endast får royaltyn utan att uppfylla samtliga kriterier i ovan nämnda företagarbegrepp inte borde riskera att bedömas som företagare⁷⁴.

8.3 Överlåtelse av verksamhet i 34 a § ALF

En företagare kunde skilja sig från sin verksamhet genom att överlåta den. Efter överlåtelsen var företagaren normalt inte att betrakta som företagare under förutsättning att denne inte längre uppfyllde något av kriterierna för att anses som företagare. Om en sökande i anslutning till överlåtelsen arbetade vidare i företaget ansågs denne normalt sett inte skiljd från företaget. En helhetsbedömning av flera faktorer måste därför göras. Bedömningen var särskilt problematisk när det gällde överlåtelse till närstående. När reglerna infördes tolkades de så att det i praktiken var omöjligt för en delägare i ett företag att vid överlåtelse till närstående anses skiljd från verksamheten. Detta ändrades över tiden så att det även före den 5 juli 2010 fanns möjlighet för en företagare att skilja sig från sin verksamhet, men när det gällde överlåtelse inom familjen, ställdes det mycket höga beviskrav. Regelverket medförde svårigheter i bedömningen av när en person var tillräckligt skiljd från verksamheten för att inte längre anses som företagare i försäkringens mening. Regeringen ansåg att det borde införas en bestämmelse i ALF som reglerar frågan om överlåtelse av företag. Regeringen ansåg att företagare som överlåter näringsverksamhet men som fortsätter att utföra arbete i verksamheten eller ha ett väsentligt inflytande över densamma även efter överlåtelsen ska anses vara företagare. Vidare ansåg regeringen att detsamma borde gälla när företagandet utgörs av medlemskap i en ekonomisk förening och medlemskapet i föreningen upphört⁷⁵.

8.4 Undantag från företagarbegreppet – nödvändiga åtgärder

Regeringen ansåg att det finns situationer där vissa åtgärder borde kunna tillåtas utan att det anses som att den sökande personligen utför arbete i verksamheten. Det fanns redan tidigare möjligheter att vidta skyddsinsatser för att förhindra att egendom förstördes utan att rätten till arbetslöshetsersättning upphörde. En sådan möjlighet borde enligt regeringen regleras i lag. Regeringen ansåg att det borde införas en bestämmelse i lagen om arbetslöshetsförsäkring som klargör att nödvändiga åtgärder som vidtagits på grund av oförutsedda händelser inte skulle bedömas som att den

⁷³ Prop. 2009/10:120, s. 77, jfr också prop. 1992/93:150 bilaga 8, s. 65

⁷⁴ Prop. 2009/10:120, s. 78

⁷⁵ Prop. 2009/10:120, s. 79-80

sökande utför arbete i verksamheten. Begreppet nödvändiga åtgärder som vidtagits på grund av oförutsedda händelser borde enligt regeringen motsvara de skyddsinsatser som redan är tillåtna enligt gällande tillämpning. Enligt regeringen borde sådana åtgärder accepteras endast i fall som rör sig om åtgärder som hindrar förstörelse av egendom, dvs. händelser av force majeure karaktär. De situationer som avsågs var arbete som hade föranletts av tekniska störningar, väderleksförhållanden eller andra oförutsedda händelser t.ex. översvämningar, omhändertagande av stormfälld skog, vilka kan kräva stor arbetsinsats under kort tid. Enligt regeringen var det dock viktigt att arbetsinsatsen är begränsad och inte i egentlig mening hindrar den sökande från att stå till arbetsmarknadens förfogande eller att utföra annat arbete⁷⁶.

8.5 Undantag från företagarbegreppet – arbete av ideell karaktär

Enligt regeringen riskerade föräldrar som tillsammans bedriver en kooperativ ekonomisk förening i syfte att orda sin barnomsorg och styrelseledamöter i en bostadsrättsförening att betraktas som företagare enligt de gällande bestämmelserna. Regeringen ansåg att det arbete som enskild lägger ned i sådan verksamhet normalt inte är av omedelbar ekonomisk karaktär. Arbetet är snarare av ideell karaktär även om verksamheten bedrivs i former som gör att den uppfyller kraven för näringsverksamhet. Regeringen ansåg därför att det borde införas en bestämmelse i lagen om arbetslöshetsförsäkring som anger att vid bedömningen av om en fysisk person ska anses vara företagare enligt 34 § ska arbete av ideell karaktär i verksamheten inte anses utgöra personligen utfört arbete⁷⁷.

8.6 Företagares arbetslöshet

Huvudregeln enligt den tidigare lydelsen av 35 § först stycket ALF var att en företagare skulle anses som arbetslös när den personliga verksamheten i rörelsen vid en samlad bedömning kunde anses ha upphört annat än tillfälligt. En företagare som tillfälligt upphörde med sin personliga verksamhet i rörelsen kunde även anses som arbetslös enligt 35 § andra stycket. Detta gällde under förutsättning att uppehållet i rörelsen inte till någon del var av säsongskaraktär. I rättstillämpningen hade vissa skyddsinsatser varit tillåtna att vidta utan att det jämförts med aktivt företagande. Regelverket hade kritiserats för att vara otydligt och ge upphov till tolkningsproblem. Vidare hade det framförts önskemål om att en företagare borde ha möjlighet till flera uppehåll i sin verksamhet än bara ett uppehåll⁷⁸.

Regeringen ansåg därför att det i lagen om arbetslöshetsförsäkring borde införas en bestämmelse som innebär att en företagare som upphör att

⁷⁶ Prop. 2009/10:120, s. 81

⁷⁷ Prop. 2009/10:120, s. 82

⁷⁸ Prop. 2009/10:120, s. 83-84

bedriva näringsverksamhet ska anses vara arbetslös så snart han eller hon inte vidtar några åtgärder i verksamheten. I detta avseende görs det inte någon skillnad på om uppehållet är definitivt eller tillfälligt. Det väsentliga är att företagaren har upphört att bedriva näringsverksamhet. Regeringen avsåg med regeln att förenkla bedömningen av företagares arbetslöshet så att en sökande snabbare än tidigare kunde få sin ersättning utbetald och ändå ha möjlighet att i framtiden återuppta sin verksamhet. Detta skulle gälla under förutsättning att den sökande står till arbetsmarknadens förfogande enligt 9 § ALF⁷⁹.

8.7 Uppehåll i verksamhet

Enligt den föreslagna regeln kunde en företagare anses arbetslös vid flera uppehåll i näringsverksamheten. Möjligheten att få ersättning vid flera uppehåll i verksamhet skulle enligt regeringen inte utformas så att ersättningen skulle bli ett stöd till företagare vars verksamhet hade dålig lönsamhet. Regeringen ansåg därför att det borde införas en väntetid för en upprepad tillämpning av regeln. Regeln föreslogs bli begränsad på så sätt att den endast skulle få tillämpas om det hade förflutit minst fem år sedan företagaren återupptog eller närstående till denne återupptog verksamheten. Regeringen ansåg att ett otillbörligt nyttjande av bestämmelsen som inkomstförstärkning under lågsäsong därigenom skulle förhindras. Med hänsyn till detta fanns det enligt regeringen inte skäl att uttryckligen behålla formuleringen om att uppehållet inte får vara av säsongskaraktär⁸⁰.

En förutsättning för att den sökande skulle kunna få ersättning är enligt bestämmelsen att denne inte vidtar några åtgärder i verksamheten. Regeringen ansåg att endast boende på en fastighet som beskattas som näringsverksamhet inte kunde utgöra sådan åtgärd som bestämmelsen avser⁸¹.

8.8 Nödvändiga åtgärder

Regeringen ansåg att nödvändiga åtgärder som får vidtas i samband med tillfälliga uppehåll skulle vara desamma som vid bedömningen av om en sökande anses som företagare eller inte⁸², se ovan.

8.9 Närståendebegreppet

Rätten till ersättning vid tillfälligt uppehåll i verksamheten var tidigare knuten till både personen och företaget. Syftet med detta var att minska risken att t. ex en familj som hade drivit ett företag gavs möjlighet att ett flertal gånger lägga ned verksamheten tillfälligt genom att växelvis låta familjemedlemmarna ingå i företaget. Regeringen ansåg att den skatte-

⁷⁹ Prop. 2009/10:120, s. 84

⁸⁰ Prop. 2009/10:120, s. 84

⁸¹ Prop. 2009/10:120, s. 85

⁸² Prop. 2009/10:120, s. 86

rättsliga definitionen av närstående inte är tillräcklig för att täcka alla de relationer som borde regleras i lagen om arbetslöshetsförsäkring. Enligt regeringen borde därför närståendebegreppet ges en vidare innebörd i arbetslöshetsförsäkringens mening. Regeringen ansåg att begreppet närstående personer skulle införas i bestämmelsen men ansåg inte att begreppet behövde definieras i lagtext⁸³.

8.10 Definitivt upphörande av verksamhet

I de fall den föreslagna huvudregeln gällande företagares arbetslöshet inte är tillämplig ansåg regeringen att en företagare borde anses som arbetslös när företagarens näringsverksamhet vid en samlad bedömning hade upphört definitivt. En särskild bestämmelse om detta föreslogs reglera detta i lagen om arbetslöshetsförsäkring. Regeringen ansåg vidare att det i 36 § ALF skulle ändras på så sätt att det skulle tas in en upplysning om att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer ges möjlighet att meddela föreskrifter om när en företagare ska anses som arbetslös i andra fall än som framgår av lagen⁸⁴.

8.11 Ändrad dagsförtjänstberäkning för företagare

Enligt den tidigare bestämmelsen i 37 § ALF beräknades en företagares arbetslöshetsersättning på den genomsnittliga inkomsten från verksamheten under de tre senaste åren före avvecklingsåret. Bestämmelsen medförde att en företagare som drev sin verksamhet med dålig lönsamhet in i det sista, riskerade att få en sämre dagsförtjänst än om verksamheten hade lagts ned tidigare. Enligt regeringens uppfattning motverkade regeln försök att driva företag vidare. Regeringen ansåg därför att dagsförtjänsten för företagare borde grundas på den inkomst från verksamheten som framgår av den senaste taxeringen, eller om det är mer förmånligt, på den genomsnittliga inkomsten från verksamheten under de två år som föregår inkomståret i den senaste taxeringen⁸⁵.

Regeringen ansåg att dagsförtjänsten borde spegla den sökandes inkomst före arbetslösheten. Även för anställda gäller enligt regeringen principen att den senaste tolv månadersperioden läggs till grund för beräkning av den sökandes dagsförtjänst. Regeringen ansåg att företagare till skillnad från anställda löper större risk att få en lägre dagpenning, om de driver en verksamhet med dålig lönsamhet vidare än om de lägger ned verksamheten på ett tidigare stadium. Genom det alternativa beräkningssättet, enligt vilket dagpenningen grundas på den genomsnittliga inkomsten från verksamheten under de två år som föregår den senaste taxeringen ville regeringen skapa möjligheter att sporra företagare att driva företag vidare även när företaget går sämre. Remissinstanserna tog upp frågan om

⁸³ Prop. 2009/10:120, s. 86

⁸⁴ Prop. 2009/10:120, s. 86-87

⁸⁵ Prop. 2009/10:120, s. 87

preliminär beräkning av dagsförtjänsten när det saknades beslut om innevarande och föregående taxeringsår. Regeringen ansåg, att de rutiner som redan fanns för en arbetslöshetskassa att fatta beslut om en preliminär dagpenning, om det vid arbetslöshetens inträde saknas deklarerationer eller kontrolluppgifter för tid som dagsförtjänsten ska beräknas på, är tillräcklig⁸⁶.

8.12 Utökad möjlighet för företagare att få dagsförtjänsten grundad på inkomst av anställning

Enligt tidigare bestämmelser kunde företagare som lade ned sin verksamhet inom tolv månader och som före tiden som anställd hade haft en varaktig anknytning till arbetsmarknaden som anställd, få dagsförtjänsten baserad på den tidigare anställningen. Regeringen ansåg att denna tidsperiod borde utökas till 24 månader. Härigenom skulle företagaren få en rimlig tid på sig att pröva sin affärsidé och etablera sitt företag. Möjligheten för den sökande att få sin ersättning beräknad på tidigare anställning fick enligt regeringen anses gynnande för företagare. För att kunna få inkomstrelaterad ersättning enligt försäkringen måste arbetsvillkoret vara uppfyllt inom den tid då sökanden var medlem i en arbetslöshetskassa. Att frånga denna princip ansåg regeringen vara en alltför generös särreglering för företagare. För att inkomstrelaterad ersättning skulle kunna lämnas ansåg regeringen att prövningen om arbetsvillkoret var uppfyllt skulle avse tid i anställningen. Härutöver måste arbetsvillkoret vara uppfyllt under tid som den sökande var medlem i en arbetslöshetskassa. Regeringen ansåg vidare att även ramtiden borde regleras i det fall ersättningen grundas på tidigare anställning. Ramtiden skulle då avse de tolv månader som närmast föregått den månad som den sökande startade sin verksamhet⁸⁷.

Regeln syftar till att stärka skyddet under uppstart av en verksamhet så att den som prövar att driva en verksamhet inte riskerar att hamna i ett sämre ekonomiskt läge än om han eller hon inte hade valt att starta verksamheten. Bestämmelsen är inte till för att skydda den som under en kortare period driver en verksamhet och därefter påbörjar en ny verksamhet utan syftar enligt regeringen till att stärka skyddet för den som vill pröva att förverkliga en affärsidé⁸⁸.

8.13 Beräkning av dagsförtjänst för kombinatorer

Personer som under ramtiden före arbetslösheten hade kombinerat anställning med företagande fick enligt kassornas tillämpning sin dagsförtjänst beräknad på inkomst från både anställningen och näringsverksamheten. Regeringen ansåg att detta borde regleras i lagen om arbetslöshetsförsäkring och föreslog en sådan bestämmelse. Regeringen ansåg också att det borde klargöras att detta inte gäller personer som fått en

⁸⁶ Prop. 2009/10:120, s. 88

⁸⁷ Prop. 2009/10:120, s. 89

⁸⁸ Prop. 2009/10:120, s. 90

anställning eller näringsverksamhet godkänd som bisyssla. Skälet till detta var enligt regeringen att den som hade fått en bisyssla godkänd fick dagsförtjänsten beräknad på sin huvudsysselsättning. Detta undantag ansåg regeringen borde framgå av lagen⁸⁹.

Regeringen ansåg att möjligheten att bedriva näringsverksamhet i begränsad omfattning vid sidan av en deltidsanställning, utan att förlora rätten till arbetslöshetsersättning, borde finnas kvar. Regeringen ansåg dock i likhet med en remissinstans att det finns svårigheter vid beräkning av dagsförtjänst för denna grupp och att det skulle kunna finnas behov av att bestämma villkoren för denna beräkning. De specifika villkor som skulle gälla för personer som kombinerar företagande med anställning kunde enligt regeringen lämpligen regleras på förordningsnivå. Enligt regeringen borde det tas in en upplysning i lagen om att regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer meddelar föreskrifter om de villkor för bestämmande av och rätt till ersättning som får gälla denna grupp⁹⁰.

8.14 Yrkesfiskare

De nya bestämmelserna om företagare som trädde i kraft den 5 juli 2010. Syftet var bl.a. att skapa större tydlighet och förutsägbarhet i regelverket och ökad likabehandling av företagare och anställda. Lagändringarna avsåg bl.a. regleringen av när en företagare ska anses arbetslös i 35 och 35 a §§. Samtidigt ändrades 36 § så att det i paragrafen togs in en upplysning om att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar föreskrifter om när en företagare ska anses som arbetslös i andra fall än som anges i de nysnämnda paragraferna⁹¹.

Tidigare fanns enligt 36 § ALF och 28 § ALFFo ett bemyndigande om yrkesfiskare. Av nämnda författningsrum framgick att IAF, om det fanns särskilda skäl, fick meddela tillämpningsföreskrifter avseende företagare som var medlemmar i Sveriges fiskares arbetslöshetskassa och som ansågs arbetslösa i andra fall än som sades i 35 § ALF. Av föreskrifterna framgick bl.a. att en sökande skulle betraktas som arbetslös, förutom då verksamheten helt hade upphört, även vid sådana tillfälliga avbrott i fiskeverksamheten som orsakades av bl.a. ishinder och andra väderleks- eller miljöförhållanden och fångstbegränsningar, som hade beslutats av Fiskeriverket eller EU⁹².

Sveriges fiskares arbetslöshetskassas medlemsantal hade minskat och kassan önskade fusionera med en annan kassa. För detta krävdes dock

⁸⁹ Prop. 2009/10:120, s. 90-91

⁹⁰ Prop. 2009/10:120, s. 91

⁹¹ Se ovan och 2010/11:AU2, s. 46

⁹² 3 § Inspektionen för arbetslöshetsförsäkringens föreskrifter (IAFFS 2009:5) om ersättning till företagare som är medlemmar i Sveriges Fiskares arbetslöshetskassa

vissa justeringar i förordningen om arbetslöshetsförsäkring. Regeringen vidtog justeringen, som innebar att namnet på kassan inte längre angavs i förordningen. 28 § ALFFo upphävdes och regeringen tog vidare över regleringen av de förutsättningar för företagare som är yrkesfiskare att få ersättning vid tillfälliga avbrott i fiskeverksamheten. Bestämmelserna trädde i kraft den 31 januari 2011⁹³.

Sveriges fiskares arbetslöshetskassa fusionerade med Handelsanställdas arbetslöshetskassa den 4 april 2011.

Den ovan nämnda 36 § ALF tog endast sikte på frågan om när en företagare skulle anses som arbetslös. Den reglerade inte frågor om villkor för fastställandet och rätt till arbetslöshetsersättning i de fall då regeringen hade funnit skäl att föreskriva särskilt om företagares arbetslöshet. Enligt arbetsmarknadsutskottet skulle denna begränsning kunna undanröjas genom en ändring i 36 § ALF så att det i paragrafen anges att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer, meddelar föreskrifter inte bara om när en företagare ska anses som arbetslös enligt 35 och 35 a §§ utan också om vilka villkor som ska gälla i sådana fall⁹⁴. Förändringen trädde i kraft den 1 mars 2011⁹⁵.

Den 1 januari 2012 ändrades åter bestämmelsen i 6 § ALFFo om rätten till ersättning vid tillfälliga avbrott i fiskeverksamheten på grund av ishinder eller andra väderleksförhållanden för företagare som yrkesfiskare⁹⁶. Ändringen innebar att möjligheten att få ersättning vid tillfälligt avbrott i fisket på grund av fångstbegränsning som beslutats av Fiskeriverket eller EU togs bort. Ersättningsrätten vid sådan fångstbegränsning var tidsbegränsad till och med den 31 december 2011.

8.15 Ändring i beräkningen av företagares dagsförtjänst

Samtidigt som ändringen om rätt till ersättning vid tillfälliga avbrott i fiskeverksamhet på grund av bl.a. ishinder trädde i kraft dvs. den 1 januari 2012 skedde även ändring i 37 § ALF. Ändringen utgör en följd med anledning av införandet av skatteförfarandelagen (2011:1244) och innebär att ordet taxering ersätts med beslut om slutlig skatt samt att taxeringsåret ersätts med beskattningsåret⁹⁷.

Av övergångsbestämmelserna till lagändringen framgår enligt punkt 2 att äldre bestämmelser fortfarande gäller för 2013 och tidigare års taxeringar.

⁹³ SFS 2010:2023, jfr även 2010/11:AU2, s. 47

⁹⁴ 2010/11:AU2, s. 47

⁹⁵ SFS 2010:2032

⁹⁶ SFS 2011:9

⁹⁷ 37 § SFS 2010:445 jfr SFS 2011:1383, se även prop. 2010/11:166, s. 254